

УДК 640.45+65.014.1.009.12

Ю. В. Ушкаренко,
д. е. н., професор, завідувач кафедри економічної теорії,
Херсонський національний технічний університет

ОСОБЛИВОСТІ ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

J. Ushkarenko,
d. e. s., professor, manager of department of economic theory, Kherson national technical university

FEATURES OF EFFECTIVE MANAGEMENT OF THE COMPETITIVENESS OF THE FOOD INDUSTRY

Розглянуто особливості ефективного управління конкурентоспроможністю підприємств харчової промисловості. Здійснено аналіз понять "конкурентоспроможність підприємства" та "управління конкурентоспроможністю підприємства". Досліджено наукові підходи, які використовуються в процесі управління конкурентоспроможністю підприємства.

The characteristics of good governance competitiveness of the food industry. The analysis of the definitions of "competitiveness" and "management of enterprise's competitiveness." Researched scientific approaches used in the management of enterprise's competitiveness.

Ключові слова: харчова промисловість, ефективність, конкурентоспроможність, конкурентоспроможність підприємства, управління конкурентоспроможністю підприємства.

Keywords: food industry, efficiency, competitiveness, competitiveness, management of enterprise's competitiveness.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Ефективний розвиток і розміщення підприємств харчової промисловості належать до основних пріоритетів агропромислової політики України. Харчову промисловість відносять до найважливіших галузей економіки у більшості розвинутих країн світу. Саме ця галузь покликана забезпечити населення різноманітними та високоякісними продовольчими продуктами. Вона є важливим чинником швидкого обігу грошей та формування прибуткової частини державного і місцевих бюджетів. Це свідчить про особливий не тільки економічний, але й соціальний статус харчових підприємств у суспільній життєдіяльності будь-якого регіону.

Кризові явища, які охопили економіку країни, розповсюдилися і на підприємства харчової промисловості. Основними проявами кризи стали: зменшення ресурсів сільськогосподарської сировини для виробництва харчових продуктів; низький техніко-технологічний рівень виробництва; недосконала цінова, кредитна і податкова політика; відсутність оборотних коштів для придбання матеріалів; експансія ринку харчових продуктів зарубіжними продовольчими товарами; послаблення державного регулювання та впливу на розвиток харчової промисловості та ін.

На ефективність виробництва та конкурентоспроможність харчової промисловості істотно впливає стан сировинної бази, як ресурсно-

го потенціалу харчових підприємств. Сільськогосподарські підприємства забезпечують сировиною цукрові, консервні, молокозаводи, м'ясокомбінати, пивоварні, спиртозаводи та інші. Основними галузями, які використовують продукцію рослинництва, є борошномельна, олійно-жирова, цукрова, плодоовочева, тваринницьку сировину переробляють м'ясна, молочна та рибна галузі промисловості [1, с. 58].

Основним завданням підприємств харчової промисловості є задоволення попиту споживачів внутрішніх і зовнішніх ринків шляхом пропозиції якісних продуктів широкого асортименту. Для вирішення цього питання харчовим підприємствам необхідно бути конкурентоспроможними, тому що саме конкурентоспроможність є основою економічного зростання і добробуту будь-якого підприємства. Метою управління конкурентоспроможністю підприємства є забезпечення життєздатності та сталого функціонування підприємства за будь-яких економічних, політичних, соціальних та інших змін у його зовнішньому середовищі [2].

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідження різноманітних питань ефективного функціонування підприємств харчової промисловості відображені у працях видатних вчених: П.П. Борщевського, Л.В. Дейнеко, С.І. Дорогунцова, Б.М. Данилишина, М.В. Гладія, А.С. Заїнчковського, М.В. Зубця, І.І. Лукінова, Л.О. Мармуль, О.М. Онищенко, П.Т. Саблука, А.Г. Чернюк та ін. У цих роботах узагальнені результати масштабних досліджень найбільш важливих аспектів функціонування підприємств харчової промисловості.

Вивченню проблем управління конкурентоспроможністю підприємств харчової промисловості приділяється увага у працях таких відомих вчених, як: Л.В. Балабанова, Г.С. Бондаренко, М.М. Галелюк, Н.І. Горбаль, О.Д. Гудзинського, О.Є. Кузьміна, Н.А. Савельєвої, Р.А. Фатхутдинова та ін. Проте теоретико-методичні і практичні питання управління конкурентоспроможністю підприємств харчової промисловості вимагає більш чіткої обґрунтованості, з'ясування сутності поняття управління конкурентоспроможністю підприємства з урахуванням сучасних економічних умов і специфіки галузі.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Дослідження концептуальних підходів до особливостей ефективного управління конку-

рентоспроможністю підприємства та аналіз визначень поняття "конкурентоспроможність підприємства", "управління конкурентоспроможністю підприємства".

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Однією з ключових проблем ефективного управління конкурентоспроможністю підприємств харчової промисловості є формування системи фундаментальних понять теорії та їх економічного змісту. В економічній літературі існує багато визначень поняття "конкурентоспроможність підприємства". Вагомий внесок у розвиток знань стосовно категорії "конкурентоспроможність" здійснив М. Портер, який першим в науковий обіг увів це поняття, визначаючи його як "здатність підприємства утримувати конкурентну перевагу над конкурентами на ринку" [3; 4]. О.Д. Гудзинський, С.М. Судомир, Т.О. Гуренко представляють "конкурентоспроможність" як визначену ринком, сформовану і реалізовану конкурентоздатність соціально-економічних систем, яка матеріалізована у формі товару чи послуг. Вона може визначатися в процесі оперативної діяльності при реалізації стратегій і в перспективі при обґрунтуванні можливих ситуацій і стратегій розвитку [5, с. 45].

На думку І.Н. Герчикової, "конкурентоспроможність — це комплекс економічних характеристик, що визначають положення фірми (підприємства) на галузевому (національному, світовому) ринку. Цей комплекс може включати характеристики товару, що визначається сферою виробництва, а також чинники, що формують в цілому економічні умови виробництва і збуту товарів фірми" [6]. Російський вчений Р.А. Фатхутдинов визначав конкурентоспроможність підприємства як "стан (в статичності) або здатність (у динаміці) суб'єкта зі своїм об'єктом бути лідером, успішно конкурувати зі своїми конкурентами на конкурентному ринку в конкурентний час за досягнення однієї і тієї ж мети" [7].

Щодо визначення поняття "управління конкурентоспроможністю підприємства" існують різні погляди науковців. Наприклад, М.М. Галелюк трактує визначення управління конкурентоспроможністю підприємств як конкретну функцію менеджменту, що реалізується через здійснення загальних функцій з метою підтримання та підвищення конкурентоспроможності підприємства та його товарів як складових єдиної системи [8, с. 15].

Л.В. Балабанова у своїх працях зазначає, що управління конкурентоспроможністю — це

Таблиця 1. Методологічні підходи до управління конкурентоспроможністю підприємств харчової промисловості

Підхід	Характеристика
Комплексний	заснований на описі внутрішньо- і міжсистемних взаємодій об'єкта, і дає можливість теоретичного узагальнення технічних, технологічних, економічних, організаційних, соціальних, екологічних, психологічних аспектів управління конкурентоспроможністю та їх взаємозв'язків.
Системний	передбачає: по-перше, розгляд об'єкта дослідження як ієрархічної системи; по-друге, визначення складу, структури й організації елементів системи, виявлення головних зв'язків між ними; по-третє, виявлення зовнішніх зв'язків системи, її функцій і ролі серед інших систем.
Функціональний	сутність якого полягає в необхідності аналізу функціональної структури об'єкта дослідження, оскільки виконання об'єктом своїх функцій визначає структуру системи, отже, її стійкість. Розглядати стійкість економічної системи слід, маючи на увазі мету системи і наявні для досягнення цієї мети ресурси.
Інтеграційний	націлений на дослідження і посилення взаємозв'язків між окремими елементами економічної системи, між рівнями управління по вертикалі і між суб'єктами управління по горизонталі. Цей підхід припускає поглиблення співпраці суб'єктів управління, а також узгодження взаємодій між компонентами економічної системи.
Відтворювально-еволюційний	передбачає постійне поновлення виробництва об'єкта для задоволення потреб конкретного ринку з меншими (в порівнянні з кращим аналогічним об'єктом на даному ринку) сукупними витратами на одиницю корисного ефекту.
Нормативний	полягає в необхідності застосування нормативів по всіх елементах економічної системи, включаючи цільову підсистему (показники якості та ресурсоемкості продукції, організаційно-технічного рівня виробництва, соціального розвитку колективу, охорони навколишнього середовища), що забезпечує й інші підсистеми. Ці нормативи повинні відповідати вимогам комплексності, ефективності, обґрунтованості, перспективності застосування.
Динамічний	при його застосуванні об'єкт дослідження розглядається в діалектичному розвитку з урахуванням впливу на нього внутрішніх і зовнішніх впливів. Динамічний підхід до дослідження управління конкурентоспроможністю харчової промисловості розкриває конкретні умови і форми його розвитку, послідовність їх переходів від одних історично необхідних стадій до інших. При цьому на основі дослідження причинно-наслідкових зв'язків і співвідпорядкованості проводиться ретроспективний аналіз поведінки об'єкта, включаючи тенденції, зв'язки, взаємодії та закономірності його розвитку.
Кількісний	сутність якого полягає в переході від якісних оцінок до кількісних за допомогою розрахунків, економіко-математичних та статистичних методів дослідження, експертних бальних оцінок. Кількісний підхід до дослідження управління конкурентоспроможністю підприємств харчової промисловості реалізується шляхом встановлення залежностей між техніко-організаційними та соціально-економічними показниками, використання механізмів дії законів попиту та пропозиції, законів масштабу та економії часу, закону взаємозв'язків витрат у сферах виробництва і споживання та інших основоположних економічних законів.
Інституціональний	заснований на виявленні родових ознак, якісних характеристик і функцій структурних елементів економічної системи. Кожен з них має специфічні, тільки йому притаманні властивості і виконує в системі чітко позначені функції. В основі цього підходу лежать адміністративні методи, що базуються на системі законодавчих актів країни та регіону, нормативно-директивних та методичних документів підприємства та вищестоячої організації, планів, програм, завдань і оперативного керівництва.
Процесний	розглядає управлінські функції як взаємозалежні. Процес управління є ланцюгом безперервних дій зі стратегічного маркетингу, планування, організації процесів, обліку та контролю, мотивації та регулювання.
Структурний	визначає значущості, пріоритети серед факторів, методів, принципів та інших інструментів у їх сукупності з метою встановлення раціональності співвідношення та поліпшення процесу обґрунтування розподілу ресурсів на основі ранжування.
Інноваційний	орієнтує розвиток підприємства на активізацію інноваційної діяльності.
Глобальний	забезпечує конкурентоспроможність великих об'єктів, а не на рівні місцезнаходження об'єкта, що аналізується.

"сукупність управлінських дій, спрямованих на дослідження діяльності активних і потенційних конкурентів, їх сильних і слабких сторін, а також розробку конкурентних стратегій, що забезпечують формування й підтримку довгострокових конкурентних переваг" [9]. На думку Г.С. Бондаренка, управління конкурентоспроможністю підприємств — систематичний, планомірний і цілеспрямований вплив на систему конкурентоспроможності з метою збереження її стійкості чи переведення з одного стану в інший за допомогою необхідних і достатніх

способів і засобів впливу [10]. У свою чергу, Р.Є. Мансуров визначає це поняття як "діяльність, що спрямована на формування ряду управлінських рішень, які, відповідно, повинні бути спрямовані на протистояння можливим зовнішнім впливам для досягнення лідерства відповідно до поставлених стратегічних завдань" [11]. Таким чином, незважаючи на поширеність термінологічного апарату управління конкурентоспроможністю підприємства, кожен новий дослідник вкладає в неї свою систему характеристик.

Багатомірність процесу управління конкурентоспроможністю обумовлює необхідність використання глибинних наукових підходів до прийняття ефективних управлінських рішень стосовно управління конкурентоспроможністю (табл. 1). Як вважає Д.Ф. Харківський, необхідність застосування наукових підходів викликана складністю системи забезпечення конкурентоспроможності різних об'єктів [12].

Таким чином, кожне підприємство повинно застосовувати методіку розрахунку конкурентоспроможності для свого підприємства, яка відповідає напрямку діяльності, ринку, на якому підприємство конкурує. Однак її реалізація потребує існування різних варіантів забезпечення оптимального рівня конкурентоспроможності підприємства, що обумовлено динамічністю середовища та загрозою виникнення неочікуваних конкурентних ситуацій. Тому обґрунтування концепції управління конкурентоспроможністю підприємства має відбуватися через вибір оптимального підходу, що відповідає обраній концепції поведінки та сприяє її розвитку [13].

ВИСНОВКИ

Таким чином, головною рушійною силою взаємовідносин суб'єктів, що функціонують у даному середовищі, є конкурентоспроможність підприємств. Формування забезпечення управління конкурентоспроможністю підприємств харчової промисловості вимагає розробки перспективних теоретико-методологічних, методичних та практичних засад управління конкурентоспроможністю підприємства, індивідуальне використання яких сприятиме забезпеченню стійкого розвитку конкурентної позиції на ринку. Управління конкурентоспроможністю підприємства є невід'ємною складовою досягнення підприємством лідерських позицій на ринку [13]. З огляду на це, дослідження управління конкурентоспроможністю підприємств харчової промисловості як сукупності взаємодіючих елементів, пов'язаних з ринковим середовищем, в сучасних умовах господарювання є вкрай важливою і потребує подальших досліджень.

Література:

1. Валінкевич Н.В. Економічні засади формування та розвитку сировинної бази харчової промисловості України / Н.В. Валінкевич // Інноваційна економіка. — 2011. — № 3. — С. 38—40.
2. Фатхутдинов Р.А. Управление конкурентоспособностью организации: учеб. пособ. / Р.А. Фатхутдинов. — М.: Эксмо, 2004. — 544 с.

3. Портер М.Е. Международная конкуренция / М.Е. Портер; пер. с англ. под ред. В.Д. Щетинина. — М.: Международные отношения, 1993. — 896 с.

4. Портер М. Конкуренция; [пер. с англ.] / Майкл Портер. — М.: Издательский дом "Вильямс", 2006. — 608 с.

5. Гудзинський О.Д. Управління формуванням конкурентоспроможного потенціалу підприємств (теоретико-методологічний аспект): монографія / О.Д. Гудзинський, С.М. Судомир, Т.О. Гуренко // Інститут підготовки кадрів державної служби зайнятості України. — К.: ІПК ДСЗУ, 2010. — 212 с.

6. Герчикова И.Н. Менеджмент: Учебник / И.Н. Герчикова. — М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 1995. — 480 с.

7. Фатхутдинов Р.А. Стратегическая конкурентоспособность: учебник / Р.А. Фатхутдинов. — М.: ЗАО "Издательство "Экономика", 2005. — 504 с.

8. Галелюк М.М. Система управління конкурентоспроможністю машинобудівного підприємства / М.М. Галелюк // Вісник економічної науки України. — 2008. — № 2. — С. 15—21.

9. Балабанова Л.В. Управление конкурентоспособностью предприятий на основе маркетинга: [монография] / Л.В. Балабанова, А.В. Кривенко. — Донецк: ДонГУЭТ им. М. Туган-Барановского, 2004. — 147 с.

10. Бондаренко Г. С. Управління конкурентоспроможністю автотранспортного підприємства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. економ. наук: спец. 08.06.02 "Підприємництво, менеджмент та маркетинг" / Г. С. Бондаренко; Харк. держ. екон. ун-т. — Х., 2001. — 19 с.

11. Мансуров Р.Е. Об экономической сущности понятий "конкурентоспособность предприятия" и "управление конкурентоспособностью предприятия" / Р.Е. Мансуров // Маркетинг в России и за рубежом. — 2006. — № 2 (25). — С. 91—94.

12. Харківський Д.Ф., Пожарчук Ю.В. Науковий підхід як головний фактор підвищення конкурентоспроможності підприємства / Д.Ф. Харківський, Ю.В. Пожарчук // Економіка харчової промисловості. — № 4 (16). — 2012. — С. 60—63.

13. Салип Ю.О. Дослідження концептуальних підходів до управління конкурентоспроможністю підприємства / Ю.О. Салип // Економіка харчової промисловості. — № 3 (15). — 2012. — С. 39—43.

Стаття надійшла до редакції 26.06.2013 р.